

DOCUMENTA

CENTAR ZA SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU
CENTER FOR DEALING WITH THE PAST

**Preliminarni rezultati istraživanja sadržaja središnje
informativne emisije javne televizije – „Dnevnika“
nakon presude generalima Gotovini, Markaču i Čermaku od
15. do 30. travnja 2011.**

pripremili:

Eugen Jakovčić i Suzana Kunac

Zahvale

Na samom početku zahvaljujemo Andrei Lach, Sanji Vištici, Marti Duić i Marini Kuleš, volonterkama s *Fakulteta političkih znanosti*, te suradnicima/ama i djelatnicima/ama *Documente* - Centra za suočavanje s prošlošću: Jeleni Đokić Jović, Mileni Čalić Jelić, Zrinki Kolarić, Nikoli Kukecu, Aleksandru Radniću, Sanjinu Buži, Igoru Rogineku i Tamari Banjeglav bez kojih akcijsko istraživanje sadržaja središnjih informativnih emisija javne televizije nakon presude generalima u periodu od 15. do 30. travnja 2011. ne bi bilo niti moguće provesti u ovako kratkom roku.

Volonteri/ke su zahtjevan televizijski materijal unosili u protokole analize sadržaja, transkribirali ukupan sadržaj „Dnevnika“, pravno nas savjetovali, pomogli kod vizualne pripreme preliminarnih rezultata, ukratko odradili velik i težak posao na čemu im iskreno hvala.

Na povjerenju, podršci, bodrenju, kritičnim komentarima i koordinaciji tima zahvaljujemo Vesni Teršelič, voditeljici *Documente*.

1. Uvod

Akcijsko¹ istraživanje sadržaja središnjih informativnih emisija „Dnevnik“, emitiranih na javnoj televiziji nakon presude generalima od 15. travnja do 30. travnja provedeno je metodom analize sadržaja.

Analiza sadržaja je "metoda za klasificiranje i kvantificiranje raznih verbalnih i neverbalnih poruka u najširem smislu riječi, prema njihovim sadržajnim i formalnim karakteristikama, a u skladu s unaprijed utvrđenim općim pravilima" (Zvonarević, 1981:148). Sustavnim i objektivnim proučavanjem govornih, pisanih i slikovnih informacija može se mnogo doznati o značajkama, pošiljaocima i primaocima komunikacije" (Fanuko, 1992:14). Prema Berelsonu „analiza sadržaja je tehnika istraživanja da bi se došlo do objektivnog, sistematskog, i kvantitativnog opisa manifestnog (i latentnog) sadržaja sredstava komuniciranja. Sadržaj analize mogu biti riječi, slike, glazba, pokret... ili drugim uobičajenim simbolima izražena poruka" (Plačko, 1990:23).

Svaka analiza sadržaja mora poštovati neke osnovne epistemološke kriterije. Kako smo već naveli, ovaj rad nema pretenziju zadovoljiti sve znanstvene kriterije, tako da dobiveni empirijski materijal neće imati značaj za generiranje teorije, kao ni mogućnost generalizacije rezultata. Međutim, kako bi analiza bila objektivna, a podaci prikladni za mjerenje i kvantifikaciju, izrađena je analitička matrica analize sadržaja.

„Ta matrica najčešće sadrži dvije skupine kriterija: što je rečeno (o čemu je komunikacija, da li je stav pozitivan ili negativan, na osnovi kojih standarda je zauzet takav stav, koje se vrijednosti zagovaraju, u čije ime se to čini, izvor komunikacije, cilj komunikacije itd.) i kako je rečeno (forma komunikacije – književnost, vijest, televizija i sl., gramatički i sintaktički oblik, emocionalni naboj, retorički ili propagandni karakter itd.)“ (Fanuko, 1992:15).

U slučaju istraživanja sadržaja središnje informativne emisije javne televizije fokus je bio na samom sadržaju, dok se nismo podrobnije bavili osobinama odašiljatelja i/ili primatelja poruke.

Jedinicu analize sadržaja smo odredili kao tematsku cjelinu unutar središnjih informativnih emisija koja ima logičan slijed značenja, bez obzira nalaze li se unutar jedne tematske cjeline različite forme televizijskog izražavanja.

Jedinica sadržaja je definirana kao izjava nositelja poruka o četiri ključne teme: o presudi; o generalima Gotovini, Markaču, Čermaku; o Vojno-redarstvenoj akciji 'Oluja' (VRA 'Oluja'); te o žrtvama.

Tijekom analize više smo se usredotočili na verbalne elemente poruka, nego na vizualnu dimenziju televizijskog novinarstva, što znači da nismo za sada ulazili u latentna, već samo u ona manifestna značenja poruka.

Čestice kvantitativne analize bile su ukupno trajanje „Dnevnika“, ukupno trajanje tematskih cjelina o presudi generalima po „Dnevniku“, dok su sadržajne čestice analize bili nositelji poruka, te izjave nositelja poruka po temama: presuda, generali, VRA 'Oluja', žrtve.

Uzorak istraživanja bile su sve središnje informativne emisije emitirane u periodu od 15. do 30. travnja 2011., ukupno šesnaest „Dnevnika“.

¹ Iako je istraživanje provedeno metodom analize sadržaja kao metodom koja se uobičajeno koristi u društvenim znanostima, ne držimo da materijal pred vama ima znanstveni karakter. Istraživanje je akcijsko jer je njegova osnovna intencija bila monitoriranje sadržaja kojeg je javna televizija plasirala najvećem broju građana/ki povodom jedne društveno relevantne teme, u ovom slučaju izvještavanje o presudi generalima kao teme izuzetno važne za suočavanje s prošlošću.

Međutim, analiza je pokazala da u „Dnevniku“ od 25. travnja 2011. nije bilo priloga o presudi generalima, te je finalni ukupni uzorak petnaest središnjih informativnih emisija.

Ciljevi istraživanja bili su:

1. utvrditi kvantitativna obilježja središnje informativne emisije u periodu od dva tjedna nakon presude generalima i to u odnosu na trajanje priloga o presudi
2. utvrditi tko najviše govori o presudi generalima
3. utvrditi u kojoj mjeri je javna televizija dala prostor žrtvama VRA 'Oluja', koliko su prisutni opisi stradanja žrtava, koliko se koriste dokumentarni snimci koji ilustriraju događaje kao i uključivanje forenzičkih dokaza koji potkrepljuju njihova svjedočenja
4. utvrditi u kojoj mjeri se javna televizija držala profesionalnih standarda i etičkih načela same javne televizije poput:
 - informacije moraju biti točne, istinite, objektivne, potpune i pravodobne
 - informacije moraju biti provjerene
 - informacije moraju biti uravnotežene
 - informacije moraju biti razumljive

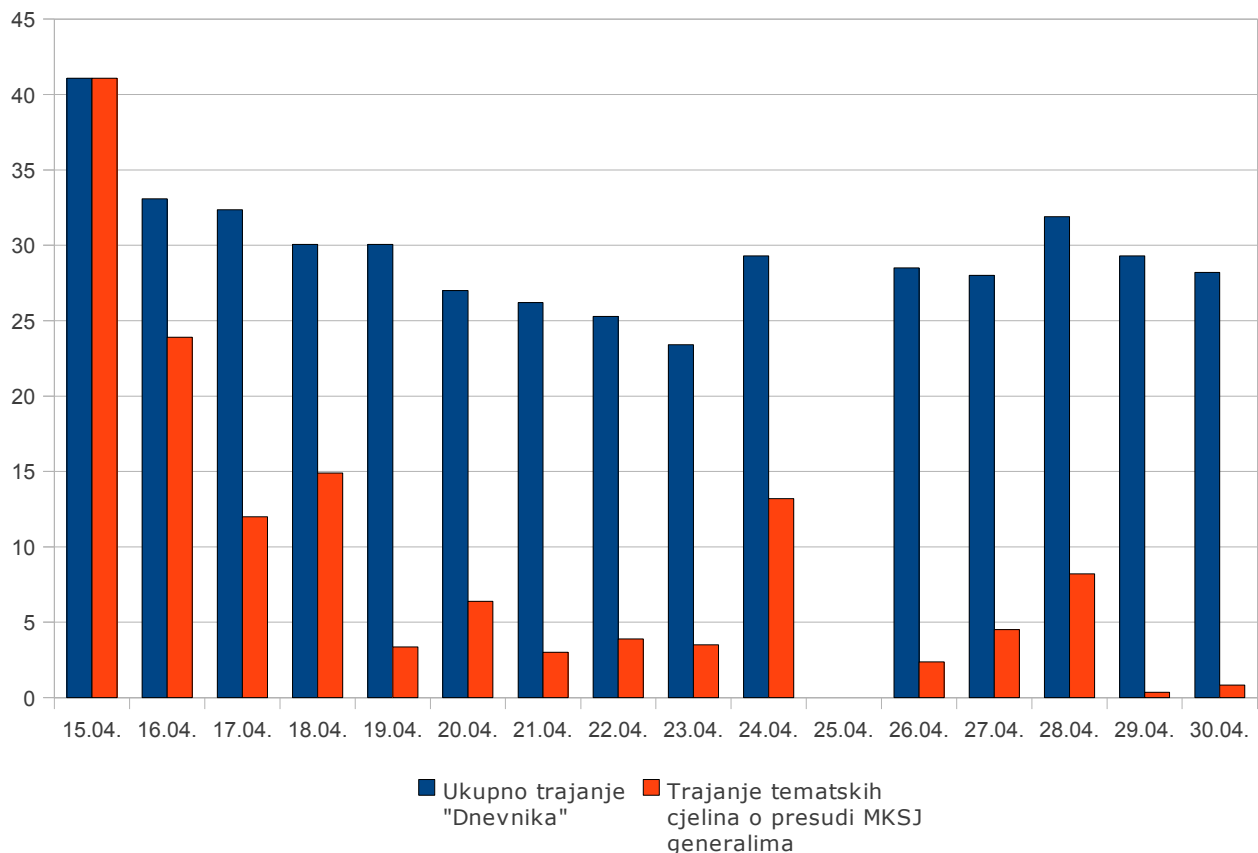
2. Preliminarni rezultati istraživanja sadržaja „Dnevnika“ od 15. do 30. travnja 2011.

2.1. Kvantitativna dimenzija

Tablica 1: Ukupno trajanje „Dnevnika“ i tematskih cjelina o presudi generalima Gotovini, Čermaku, Markaču u analiziranom periodu

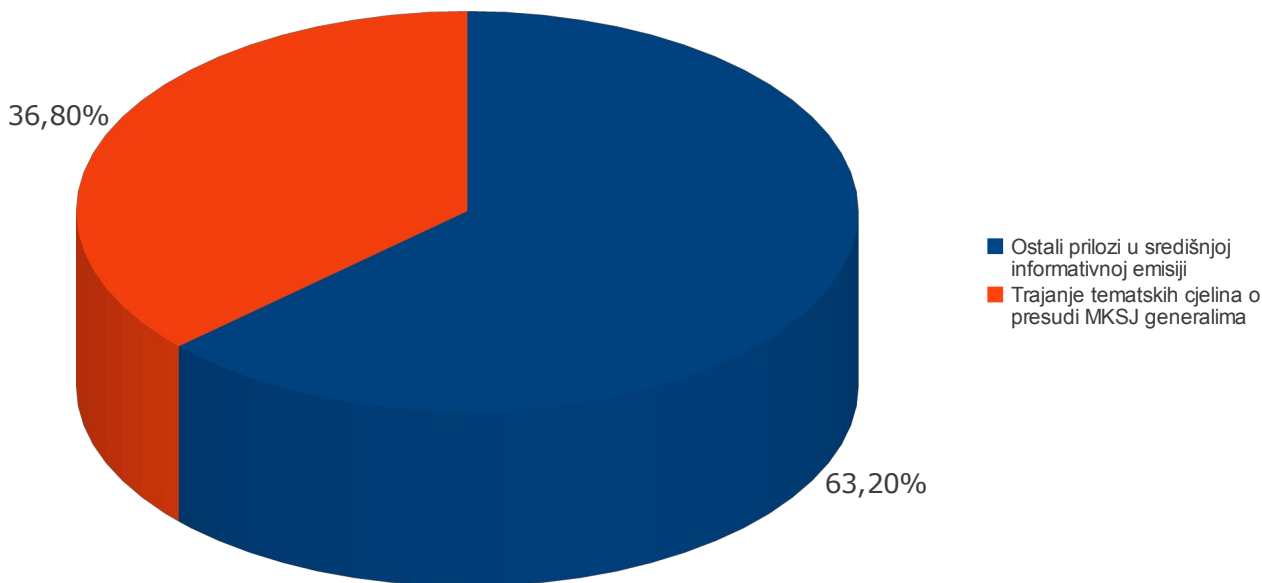
Datumi emitiranja Dnevnika	Ukupno trajanje Dnevnika	Trajanje tematskih cjelina o presudi MKSJ generalima u svakom Dnevniku
15. travnja	41,07	41,07
16. travnja	33,08	23,9
17. travnja	32,36	12,0
18. travnja	30,05	14,0
19. travnja	30,05	3,36
20. travnja	27,0	6,38
21. travnja	26,2	3,0
22. travnja	25,28	3,9
23. travnja	23,4	3,5
24. travnja	29,3	13,2
25. travnja	-	-
26. travnja	28,5	2,38
27. travnja	28,0	4,51
28. travnja	31,9	8,2
29. travnja	29,3	0,36
30. travnja	28,2	0,83

Graf 1: Emitiranje tematskih cjelina o presudi u „Dnevnicima“ po datumima

Središnja informativna emisija od 15. travnja je potpuni rekorder kako prema ukupnom trajanju „Dnevnika“, tako i prema trajanju tematskih cjelina o presudi generalima. Naime, taj „Dnevnik“ traje 41,07 min i u cijelosti se bavi upravo presudom generalima. Također je iz kvantitativne analize razvidno da su urednici u četiri „Dnevnik“ nakon presude (15., 16., 17. i 18. travnja) posvetili 64,1% ukupnog trajanja svih tematskih cjelina o presudi generalima u svim analiziranim „Dnevnicima“. Dakle, praćenje tematskih cjelina o presudi generalima gledano u minutama središnje informativne emisije opada nakon prva četiri dana, da bi se ponovno 24. travnja u žarištu ponovno našla veća tematska cjelina o presudi generalima. Tog datuma temi o presudi generalima je bilo posvećeno 13,2 minute.

Graf 2: Ukupno trajanje „Dnevnika“ i tematskih cjelina o presudi generalima u analiziranom periodu

U razdoblju od 15. do 30. travnja ove godine ukupno trajanje svih „Dnevnika“ je bilo 385,14 minuta, dok su tematske cjeline o presudi generalima ukupno trajale 141,89 minuta. Kada ukupnu minutažu „Dnevnika“ usporedimo s minutažom tematskih cjelina o presudi generalima postaje razvidno da je više od trećine (36,8 %) svih sadržaja analiziranih „Dnevnika“ bilo posvećeno upravo toj temi. Iz tog nalaza se može zaključiti da je naša osnovna teza kako je ta tema društveno relevantna opravdana jer je i uredništvo javne televizije upravo temi o presudi generalima osiguralo značajnu prisutnost u središnjoj informativnoj emisiji tijekom analiziranog perioda.

2.2. Kvalitativna dimenzija

Tablica 2: Nositelji poruka „Dnevnika“ emitiranog 15. travnja

1. Građani	17
2. Novinari/ke	16
3. Branitelji/udruge branitelja	7
4. Stručnjaci/analitičari	6
5. Političari vladajuće koalicije	5
6. Odvjetnici generala	4
7. Političari iz opozicije	3
8. Vojni vrh	3
9. Druge organizacije civilnog društva	2
10. Žrtve	2
11. Predstavnici EU	2
12. Sudac Alphons Orié	2

13. Ostali nositelji poruka (crkveni dostojanstvenici, Franjo Tuđman, bivši predsjednik Republike Hrvatske, Jadranka Kosor, predsjednica Vlade RH, Ivo Josipović, predsjednik Republike Hrvatske, Boris Tadić, predsjednik Republike Srbije, Bruno Vekarić, glasnogovornik tužiteljstva za ratne zločine Republike Srbije, General Ivan Čermak, Marijana Čermak, supruga generala Ivana Čermaka)	1
--	---

Tablica 3: Nositelji poruka u „Dnevniciima“ od 15. do 30. travnja 2011.

1. Građani/ke	30
2. Stručnjaci/analitičari/komentatori novinari – 5; politolozi/sociolozi/filozofi – 5; povjesničari – 6; odvjetnici/pravni stručnjaci - 11	27
3. novinari/ke HRT-a ² Sandra Križanec, Ilija Jandrić, Branimir Farkaš, Elizabeta Gojan, Lamija Alečković, Katarina Periša Čakarun, Edi Škovrlj, Majda Mikulandra, Martina Kiseljak, Eugen Husak, Tatjana Munižaba, Anka Bilić Keserović, Marija Stanić, Željko Korpar, Ivana Dragičević Veličković, Ivica Đuzel, Branka Brekalo, Goran Brozović, Darko Šokota, Zoran Šprajc, Petar Štefanić, Ivan Jabuka, Miro Aščić, Branka Slavica, Marina Radić, Stella Kolar Borovčak	26
4. Branitelji/predstavnici udruga branitelja	18
5. Jadranka Kosor, predsjednica Vlade RH	8
6. Odvjetnici generala	7
7. Političari iz opozicije (Boro Grubišić, HDSSB, Radimir Čačić HNS, Zoran Milanović SDP, Vesna Pusić HNS, Damir Kajin IDS)	7
8. Predstavnici EU i međunarodne zajednice	6
9. Umirovljeni generali, bivši brigadiri, bivši zapovjednici postrojbi HV, ...	6
10. Bivši ministri (Ivan Vekić, Vesna Škare Ožbolt, Ivan Jarnjak, Milan Kovač)	6
11. Crkveni dostojanstvenici	6
12. Ivo Josipović, predsjednik Republike Hrvatske	6
13. Predstavnici/e organizacija civilnog društva	5
14. Prijatelji i suborci generala Ante Gotovine	5
15. Političari vladajuće koalicije:	

² Ovdje je naveden broj svih različitih novinara/ki, urednika/ica koji su se pojavili kao nositelji poruka o presudi generalima. Međutim njihov ukupan broj kao nositelja pojedinačnih izjava/poruka je daleko veći jer se jedan novinar/ka, urednik/ica u jednom "Dnevniku" pojavljuje između 5-8 puta, tako da su novinari/ke, urednici/ke ona grupa koja se pojavljuje kao dominantan nositelj poruka.

Ali kako je taj nalaz logičan i očekivan jer se radi o središnjim informativnim emisijama javne televizije čiji sadržaj proizvode upravo novinari/ke, nas je više zanimalo tko je sljedeća grupa po učestalosti pojavljivanja kao nositelja poruka o presudi generalima - nego precizno utvrđivanje ukupnog broja pojavljivanja kao nositelja poruka svakog pojedinačnog novinara/ke, urednika/ice.

Luka Bebić HDZ, Andrija Hebrang HDZ, Josip Friščić HSS	4
16. Žrtve i udruge žrtava (Zoran Požar, izbjeglica iz Petrinje; Mirjana Grujić, izbjeglica iz Daruvara, Dragan Pjevač, potpredsjednik udruženja porodica Suza)	3
17. Ministri Vlade RH (Gordan Jandroković, Radovan Fuchs, Tomislav Karamarko)	3
18. Stjepan Mesić, bivši predsjednik RH	3
19. Franjo Tuđman, bivši predsjednik RH	2
20. Savjetnici, izaslanici predsjednice Vlade RH	2
21. Načelnik općine Pakoštane - Milivoj Kurtov	2
22. Sudac Alphons Orie, MKSJ	2
23. Ostali nositelji poruka (Marijana Čermak, supruga generala Ivana Čermaka; Đuro Perica, predsjednik kluba utemeljitelja HDZ-a; Boris Tadić, predsjednik Republike Srbije; Bruno Vekarić, glasnogovornik Tužiteljstva za ratne zločine Republike Srbije; Željko Kerum, gradonačelnik Splita; Duško Mucalo, intendant splitskog HNK; Jasen Boko, kazališni kritičar; brigadir Dubravko Halovanović, Muzej Domovinskog rata na Turnju; Pero Kovačević, bivši saborski zastupnik HSP-a; Božo Šuša, vijećnik DPS-a iz Kistanja; Davorka Radalj, Državno odvjetništvo RH, Serge Brammertz, Glavni tužitelj MKSJ; General Ivan Čermak) ³	13

Prema analizi nositelja sadržaja poruka najviše se (nakon novinara/ki) pojavljuju građani, tzv. *vox populi* kojeg novinari i urednici središnje informativne emisije prema članku 60. Etičkog kodeksa javne televizije uopće ne bi smjeli koristiti u informativnim emisijama.

Naime, u čl. 60 se kaže: „takozvane 'ulične ankete' ili snimljene izjave nasumice odabranih osoba mogu se upotrijebiti u programima samo kao ilustracija raznovrsnosti stavova koji o nekoj temi postoje u javnosti. Stoga se u takvim anketama moraju prikazati tipični predstavnici koji pokazuju cijeli raspon ili nijansiranost stavova te ni na koji način se ne smije sugerirati da je riječ o stavu ili prevladavajućem mišljenju javnosti“, a upravo to je uličnim anketama radila javna televizija. Građani su nakon samih novinara govorili više i od stručnjaka, odvjetnika, političara, politologa, sociologa. *Vox populi* je umjesto ilustracije različitih stavova javnosti služio kao gotovo uniformiran stav, pri čemu se mogao čuti i govor mržnje.

Primjerice u „Dnevniku“ od 15. travnja anketirani građanin Pakoštana izjavljuje: "Za što smo se borili, za njih (glas sa strane: "sve ih treba protjerati, još više")⁴ a oni su zaštićeni kao lički medvjedi. Mi riči ne smimo reć, a gledaj što rade od naših ljudi".

Da su stavovi građana prikazani u središnjoj informativnoj emisiji prilično jedinstveni, te da nisu u prihvatljivoj funkciji ilustracije raznovrsnih stavova kao početka razgovora o nekoj temi, u ovom slučaju temi o presudi generalima - govore sljedeći citati, također iz „Dnevnika“ od 15. travnja:

³ Svi navedeni u kategoriji „Ostali nositelji poruka“ se u središnjim informativnim emisijama u analiziranom periodu pojavljuju samo jednom.

⁴ "sve ih treba protjerati, još više" se prema kontekstu izgovorenog najvjerojatnije odnosi na hrvatske građane, pripadnike srpske etničke manjine (op.a.), čime bi se ta izjava mogla okarakterizirati kao govor mržnje i biti ozbiljno sankcionirana prema Etičkom kodeksu javne televizije. Govor mržnje (engl. ***hate speech***) se definira "kao verbalno izražavanje agresivnosti prema manjinskim društvenim skupinama. To je svaka «vrsta govora kojom se širi, potiče ili opravdava nacionalna i rasna netrpeljivost, ksenofobija, antsemitizam, vjerski i drugi oblici mržnje temeljeni na nesnošljivosti." (Malović i sur. 2007:6, navedeno prema Vilović, 2011:68)

"Dnevnik", 15. travnja	
Anketirani građanin, Pakoštane	"To je nepravedno, to ne može tako biti."
Anketirani građanin, Pakoštane	"Naravno da sam šokiran, nije moglo gore "
Anketirani građanin, Knin	"Naši generali nakon što su pobjedonosno ušli na ovu tvrđavu, tako i sutra pobjedonosno trebaju izaći iz Haaga i da ih mi sretno ovdje dočekamo"
Anketirani građanin, Knin	"Mogu samo poručiti svim našim generalima da je Knin uz njih, nadam se da oni to znaju (vrlo teško uz veliki grč izgovara ove riječi, na rubu plača)"
Anketirani građanin, Zadar	"A Antu Gotovinu za nikakvu Europu nikada neću dati (anketirani je na rubu suza, jeca dok izgovara ime Ante Gotovine, op.a)"
Anketirani građanin, Zadar	"Kompletnu Vladu treba smijeniti jer ništa nije učinila.... "
Anketirana građanka, Đurđevac	"Što se Mladena tiče, to je čovjek koji mrava ne bi zgazil".(misli na Mladena Markača, op.a)
Anketirani građanin, Đurđevac	"To je strašno sramotno za Hrvatsku koja se branila. "
Anketirani građanin, Krapinske toplice u blizini imanja/dvorca Čermak	"Pa da čovjek zaplače, šta drugo da može ... oni koji su dali sve za domovinu su u zatvoru a ovi koji su krali ti su na slobodi ... "
Anketirane dvije građanke Vukovara	<p>Prva: "Jako sam razočarana. "</p> <p>Druga: "Ej, kolika je presuda? "</p> <p>Prva: "24 godine. "</p> <p>Druga: "A majko moja, ... sunce im njihovo "</p> <p>Prva: "Markač 18 godina. "</p>
Anketirana građanka na Trgu bana Josipa Jelačića, prosvjedni skup, Zagreb	"Znate prije više od dva desetljeća moj muž je poklonio život na oltar ove domovine. 20 godina je prošlo, a da plačem, plačem i za mužem i za Gotovinom i za svojom Hrvatskom."
Anketirana građanka na Trgu bana Josipa Jelačića, prosvjedni skup Zagreb	"Nije hrvatska Vlada dovoljno učinila, mislim da nije "

Anketirani građanin na Trgu bana Josipa Jelačića, prosvjedni skup Zagreb	"Ma to je, to je ... Bože sačuvaj, ne daj Bože nikome, ali nismo mi bili ... mi smo bili napadnuti ... "
Anketirani građanin na Trgu bana Josipa Jelačića, prosvjedni skup Zagreb	"Kako komentirati, ti si isto poražen kao i ja" (obraća se novinaru, op.a.). (idu kadrovi mase koja viče: "U boj, u boj za narod svoj!")

Da zaključimo: jedine anketirane osobe gotovo suprotnog stava od zgražanja, šoka, nevjerice, koju izražavaju hrvatski građani, su troje građana anketiranih u Beogradu. Građani iz Beograda izjavljuju: "Za Čermaka se čudim što je oslobođen, to ne znam"; "Dobro, dobro je dobio, slažem se sa presudom", dok treći građanin ima stereotipiziran stav izjednačavanja odgovornosti zaraćenih strana i kaže: "Mislim da su sve strane podjednako krive za dešavanja na teritoriju bivše Jugoslavije". Takav pristup polarizacije gdje građani Hrvatske u potpunosti negoduju zbog visine presude generalima Gotovini i Markaču, a građani Srbije takvu presudu smatraju u potpunosti odgovarajućom i negoduju zbog oslobađajuće presude generalu Čermaku, zasigurno nije doprinijelo izražavanju pluralnih mišljenja, već samo stvaranju radikalizacije stavova na istoj dimenziji.

Primjeri koje smo iznijeli odnose se samo na „Dnevnik“ od 15. travnja, no ostaje činjenica da su se ulične ankete i stavovi građana iznosili i u drugim tematskim cjelinama o presudi generalima tijekom analiziranog perioda - upravo *vox populi* je, nakon novinara/ki, prema iznesenim podacima najdominantnija grupa (30 građana/ki se pojavljuje kao nositelji poruka u 15 „Dnevnika“) koja se pojavljuje kao nositelj poruka za sve analizirane „Dnevnik“.

Značajno je istaknuti da se u svih 15 analiziranih „Dnevnika“ predstavnici MKSJ pojavljuju samo tri puta, i to predsjednik sudskog vijeća Alphons Orije dva puta, a Serge Brammertz, Glavni tužitelj MKSJ-a jednom, što znači da ključni akteri govore vrlo rijetko. Nema ni jedna izjave glasnogovornice MKSJ-a, što je indikativno za (ne)objektivno informiranje građana o presudi.

2.3. Žrtve VRA 'Oluja' kao nositelji poruka

Nevidljive i nečujne su i ovoga puta bile žrtve, oni građani i građanke koji su najviše propatili, kojima su ubijeni članovi/ice obitelji i/ili su nestali tijekom i nakon VRA 'Oluja'. Naime, kao nositelji poruka u svih 15 analiziranih središnjih informativnih emisija javne televizije, obitelji žrtava i žrtve se pojavljuju samo tri puta. Zbog kratkoće i sažetosti tih izjava ovdje ćemo u cijelosti prenijeti izjave žrtava iz „Dnevnika“ od 15. travnja:

Zoran Požar, izbjeglica iz Petrinje, izjavu daje iz izbjegličkog kampa u Beogradu (Dnevnik, 15. travnja):

"Strah, strah od ne samo smrti, možda najmanje od smrti, strah od mučenja. "

Mirjana Grujić, izbjeglica iz Daruvara, izjavu daje iz izbjegličkog kampa u Beogradu (Dnevnik, 15. travnja):

"Koliko god da je, ona je mala (presuda). Otac mi je nastradao... i ne može ga vratiti ništa ... "

Zoran Požar:

"Nemam tu satisfakciju da doživim sada da robijaju do kraja života ili da ih puste. "

U središnjim informativnim emisijama su u potpunosti izostali i neprofesionalno su zanemareni iskazi žrtava tijekom dvogodišnjeg suđenja u Haagu, opis njihova stradanja, dokumentarni snimci kojima se to stradanje ilustrira kao i dokazi koji potkrepljuju njihovo svjedočenje. Tako su zainteresirane javnosti ostale uskraćene za objektivnu sliku stradanja građana Hrvatske, najčešće pripadnike srpske etničke manjine tijekom i nakon VRA 'Oluja', čime je onemogućeno potpunije i objektivnije razumijevanje presude generalima Gotovini i Markaču.

Isto tako je javna televizija sporadično, ali vrlo pristrano, izvještavala sa sudskog postupka hrvatskim generalima u Haagu te su česte bile najave oslobađajućih presuda. Time je javna televizija pridonijela eskalaciji, u znatnom dijelu hrvatskog društva, očito duboko ukorijenjenog stava o negiranju/opravljanju zločina nad hrvatskim građanima, pripadnicima srpske etničke manjine počinjenih od „naše strane“ tijekom i nakon VRA 'Oluja'.

Do sada smo nastojali odgovoriti na tri postavljena cilja istraživanja: pokazati kvantitativna obilježja središnje informativne emisije u periodu od dva tjedna nakon presude generalima i to u odnosu na trajanje priloga o presudi; odgovorili smo i na pitanje tko najviše govori o presudi generalima, također smo pokazali u kojoj mjeri je javna televizija dala prostor žrtvama VRA 'Oluja'.

Još je potrebno odgovoriti u kojoj mjeri se javna televizija držala profesionalnih standarda i etičkih načela same javne televizije, poput toga da informacije moraju biti točne, istinite, objektivne, potpune i pravodobne, provjerene, uravnotežene, itd.

U ovoj završnoj cjelini sažetka preliminarnih rezultata istraživanja sadržaja središnjih informativnih emisija javne televizije izdvojiti ćemo izjave nositelja poruka (najčešće novinara/ki javne televizije) koji su baratali netočnim, pristranim i/ili neprovjerenim informacijama. Te izjave za potrebe ovog sažetka nisu i kvantificirane⁵. U cjelini koja slijedi osim navođenja takvih izjava iz središnje informativne emisije, navest ćemo, prema našim saznanjima, korektnije i objektivnije informacije vezane za citirane izjave.

⁵ Dakle, iz pregleda koji slijedi nećemo saznati koliko su u odnosu na ukupan verbalni sadržaj poruka unutar tematskih cjelina o presudi generalima novinari/ke, ali i drugi nositelji poruka iznosili notečne, neprovjerene ili pristrane informacije, već ćemo samo navesti neke, ključne primjere za koje istraživački tim drži da su relevantni za objektivnije razumijevanje presude generalima.

2.4. Primjeri nepreciznih, netočnih, neobjektivnih izjava iz Dnevnika u analiziranom razdoblju s ispravkama netočnosti.

Primjer 1.

"Dnevnik" od 15. travnja 2011. / Sandra Križanec, voditeljica i urednica;

"Iza akcije 'Oluja' stoje udruženi zločinački pothvat".

Ispravak:

"Zajednički zločinački pothvat ne predstavlja odgovornost države, nego poseban oblik individualne kaznene odgovornosti. Zajedničkim zločinačkim pothvatom je proglašena odluka državnog političkog i vojnog vrha da etnički očisti prostor tzv. Republike Srpske Krajine od srpskog stanovništva, ali ne i legitimna odluka hrvatskih vlasti da vojnom silom uguše pobunu srpskog stanovništva u tzv. RSK i povrate kontrolu nad svojim teritorijem. Još je u završnoj riječi na kraju dvogodišnjeg suđenja, haaški tužitelj Alan Tieger istaknuo kako je: "Odluka Hrvatske da sprovede vojnu operaciju, da zauzme Krajinu nije sporna. Ovdje nitko ne tvrdi da je Hrvatska imala plan ili politiku da nekoga protjera. To su imali pripadnici Zajedničkog zločinačkog pothvata. Uopće nije sporno da su hrvatski ljudi itekako propatili zbog groznih zločina koje su počinile srpske snage. Ali nema nikakvog proturječja između viktimizacije i plana da se Srbi protjeraju. Te dvije stvari postoje paralelno u tom tragičnom krugu viktimizacije...."(Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, 2011:9)

Primjer 2.

"Dnevnik" od 15. travnja 2011. / Branimir Farkaš, novinar HTV-a

Branimir Farkaš: "...Sudac Orije u obrazloženju napominje kako je činjenica da se 'Oluja' odvijala u okolnostima dugogodišnjeg rata na prostoru regije i teških stradanja hrvatskih civila, no da to nije bilo u nadležnosti ovoga predmeta" Alphons Orije, predsjednik sudskog Vijeća: "...Ovaj se predmet ne bavi legalnošću rata i događajima od prije..." Branimir Farkaš: "...a događaji od prije su okupacija i razaranje Hrvatske i njenih gradova, Vukovara, Dubrovnika, Zadra, Gospića, Karlovca i drugih **za koje po zapovjednoj odgovornosti nije odgovarao nitko ...**"

Ispravak:

Za zločine počinjene u Hrvatskoj, Haaški tribunal osudio je pravomoćno temeljem zapovjedne odgovornosti (čl. 7(3) statuta MKSJ):

- Pavla Strugara (za granatiranje dubrovačke gradske jezgre na 7 godina, prva pravomoćna presuda za zločine počinjene na teritoriju RH);
- Miodraga Jokića (priznao krivnju, pravomoćno osuđen na 7.5 godina isto za granatiranje dubrovačke jezgre).⁶

⁶ Podatke prikupila Jelena Đokić Jović, *Documenta* - Centar za suočavanje s prošlošću, koristeći se podacima koji se nalaze na službenim web-stranicama Ureda tužiteljstva MKSJ-a, <http://www.icty.org/sections/OMKSJ/Tuilatvo> (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

Primjer 3.

"Dnevnik" od 15. travnja 2011. / Sandra Križanec, voditeljica i urednica;

"Markač i Gotovina krivi su samim time što su bili sudionici sastanka na kojem se planirala 'Oluja' te zbog svoje važnosti u njegovoj provedbi, bez uzimanja okolnosti zbog kojih je ta vojna akcija organizirana".

Ispravak:

*"U presudi se navodi da je general Gotovina kao zapovjednik Zbornog područja Split (ZPS) nesumnjivo zapovijedao svim jedinicama koje su sudjelovale u operaciji 'Oluja' i počinile zločine nad Srbima u ljeto 1995. godine. Njegov doprinos zajedničkom zločinačkom pothvatu se, po sudskom vijeću, ogleda u tome što je sudjelovao na sastanku na Brijunima tijekom kojeg je uobličen plan za protjerivanje Srba iz Krajine. U presudi suci, između ostalog, podsjećaju na njegovo naređenje od 02. kolovoza 1995. godine u kojem od podčinjenih traži da prilikom **artiljerijskih napada "čitave gradove tretiraju kao mete"**. Njegov, po presudi, doprinos ostvarenju ciljeva zajedničkog zločinačkog pothvata ogleda se u činjenici što nije spriječio ubojstva i druge zločine nad srpskim civilima, niti je poduzeo mjere kako bi se počinitelji kaznili, što je "imalo utjecaja na opći stav prema zločinima" na oslobođenom području".⁷*

"U presudi kojom je general Markač osuđen na 18 godina zatvora se navodi da se njegov doprinos zajedničkom zločinačkom pothvatu ogleda u sudjelovanju na brijunskom sastanku gdje je isplanirano protjerivanje Srba iz Krajine, naređivanju neselektivnog artiljerijskog napada na Gračac i propustu da kazni počinitelje i spriječi zločine specijalaca u Gračacu, Donjem Lapcu, Gruborima i drugim krajinskim mjestima u kojima su ubijani civili i uništavana njihova imovina. Kada je 'Oluja' okončana, specijalna policija je bila zadužena za više akcija čišćenja. Jedna od takvih odigrala se u dolini Plavno krajem kolovoza 1995. godine, tijekom koje je u selu Grubori ubijeno petero srpskih staraca i spaljeno više kuća, za što su, po nalazu vijeća, odgovorni hrvatski specijalci. Umjesto da provede istragu tog incidenta, Markač je, navodi se u presudi, "izmislio lažnu priču" o sukobima sa srpskim "teroristima" da bi prikrio zločin i poslao "lažni izvještaj" načelniku Glavnog stožera HV-a Zvonimiru Červenku".⁸

Primjer 4.

"Dnevnik" od 15. travnja 2011. / Lamija Alečković, novinarka HTV-a

Franjo Tuđman off (s originalne ton snimke Brijunskog sastanka);

"Riješiti, na koji način? To je sada tema naše današnje rasprave, da nanesimo takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti da mora kapitulirati u nekoliko dana"

⁷ Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima - izvještaj "Gotovinin doprinos udruženom zločinačkom pothvatu", 03.05.2011., http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/gotovinin-doprinos-udruzenom-zlocinackom-poduhvatu.25.html?cat_id=1&news_id=12746 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.), Službene web-stranice MKSJ-a, Sažetak presude Gotovina i drugi (IT-06-90) "Operacija Oluja", 15. travnja 2011., http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/bcs/110415bcs_summary.pdf (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

⁸ Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima - izvještaj "Markačevo (ne)činjenje tokom operacije Oluja", 06.05.2011., http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/markacevo-necinjenje-tokom-operacije-quotolujajquot.25.html?cat_id=1&news_id=12761 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.), Službene web-stranice MKSJ-a, Sažetak presude Gotovina i drugi (IT-06-90) "Operacija Oluja", 15. travnja 2011., http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/bcs/110415bcs_summary.pdf (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

Lamija Alečković, novinarka HTV-a;

"...za pravne stručnjake pod Srbi, Tuđman misli na vojsku, haaški sud tumači misli se na sve... jasno je da je sud prihvatio da je odlazak Srba iz Hrvatske bila jasna namjera političkog vodstva.... "

Ispravak:

*„Prema brijunskom transkriptu, koji je u sudske spise zaveden kao tužiteljjev dokaz P461, predsjednik Tuđman je ovako definirao temu sastanka: "Da nanesimo takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti da mora kapitulirati u nekoliko dana". Prema tužitelju, Tuđman je imao u vidu "praktični nestanak" ne samo Srpske Vojske Krajine već i srpskih civila, ali sudsko vijeće je to odbacilo ukazujući da u nastavku hrvatski Predsjednik govori o "nanošenju na nekoliko pravaca takvih udara da se srpske snage ne mogu više oporaviti, nego da moraju kapitulirati". **Iz toga je, zaključilo je vijeće, jasno da se "praktični nestanak" odnosi uglavnom na srpske vojne snage, a ne na civile".***⁹

Primjer 5.

"Dnevnik" od 16. travnja 2011. / Martina Kiseljak, novinarka HTV-a

"...Nitko nije odgovarao ni za Karlovac, ni za Zadar, kao ni za Šibenik, Osijek, Slavonski brod, Novsku, Gospić. Dubrovnik je 6. prosinca napadnut s mora, kopna i zraka. 2000 izravnih pogodaka u staroj jezgri, 19 poginulih civila i branitelja. I tako mjesecima...."

Ispravak:

"Ured tužitelja Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) podignuo je optužnice protiv 161 osobe. Izdvajamo neke od optuženih i osuđenih pred MKSJ-om za zločine počinjene u ratu u Hrvatskoj 1991.-1995.;

*Momčilo Perišić (u tijeku prvostupanjski postupak); Jovica Stanišić (u tijeku prvostupanjski postupak); Franko Simatović (u tijeku prvostupanjski postupak); Vojislav Šešelj (u tijeku prvostupanjski postupak); Milan Babić (pravomoćno osuđen, preminuo); Slavko Dokmanović (preminuo); Miodrag Jokić (pravomoćno osuđen); Milan Martić (pravomoćno osuđen); Slobodan Milošević (preminuo); Mile Mrkšić (pravomoćno osuđen); Miroslav Radić (pravomoćno oslobođen); Veselin Šljivančanin (pravomoćno osuđen); Pavle Strugar (pravomoćno osuđen); Milan Zec (optužnica povučena); Vladimir Kovačević (optužnica prosljeđena pravosuđu Srbije)".*¹⁰

⁹Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima-izvještaj "Analiza Brijunskog transkripta", 18.04.2011., http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/analiza-brionskog-transkripta.25.html?cat_id=1&news_id=12709 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

¹⁰Podatke prikupila Jelena Đokić Jović, *Documenta* - Centar za suočavanje s prošlošću, koristeći se podacima koji se nalaze na službenim web-stranicama Ureda tužiteljstva MKSJ-a, <http://www.icty.org/sections/OMKSJ/Tuilatvo> (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

Primjer 6.

"Dnevnik" od 17. travnja 2011. / Zoran Šprajc, urednik i voditelj

„Što se tiče zločina tijekom i nakon akcije 'Oluja', posebice u dijelu koji se odnosi na pljačku, palež, silovanja i ubojstva, iz brojeva se teško može izvući zaključak iz haaške presude da ti zločini nisu procesuirani, tj. da su bili dio zločinačkog pothvata koji je zamislio državni vrh. Naime, kako doznajemo u DORH-u, prijavljeno je 6.390 takvih zločina, procesuirano je 4.128, a više od polovine predmeta završeno je osuđujućom presudom. To demantira i neke političare koji su ovih dana govorili da bi presuda bila drugačija da smo sami procesuirali zločine iz 'Oluje'."

Ispravak:

"Ni jedna osoba još nije osuđena za kazneno djelo ratnih zločina počinjenih tijekom i nakon 'Oluje'", rekla je savjetnica u Odsjeku za ratne zločine DORH-a Davorka Radalj, dodavši kako se vode kriminalistička istraživanja u 24 ratna zločina, a izvršenjem kojih je stradalo 156 osoba. Počinitelji su, kako je kazala, za sada nepoznati. Po njezinim riječima ukupno je evidentirano ubojstvo 47 osoba, od čega je zbog ubojstva 21 osobe procesuirano 33 počinitelja, a osuđeno 14 osoba. Ne tvrdimo da zločina nije bilo, rekla je zamjenica glavnog državnog odvjetnika Jasmina Dolmagić dodavši kako nema niti jedne prijave protiv pripadnika hrvatske vojske ili MUP-a, a da po njoj nije postupano. DORH je odlučan istražiti i procesuirati sve zločine bez obzira na nacionalnu ili ideološku orijentaciju žrtve, poručila je. DORH će, kako je najavila, razmotriti činjenice i podatke iz izvještaja HHO-a "Vojna operacija Oluja i poslije", iz 2001. godine".¹¹

Primjer 7.

Središnji "Dnevnik" od 18.04. 2011. / Petar Štefanić, novinar HTV-a

"Premijerka Jadranka Kosor kod mirogojskog Zida boli s obiteljima zatočenih i nestalih. Nekada 18.000 neriješenih sudbina u ovome trenutku još 1.013. Danas im smetaju aktualne haaške presude."

Ispravak:

"Prema službenoj evidenciji Uprave za zatočene i nestale (stanje evidencije na dan 1. listopada 2010. godine), još uvijek je nepoznata sudbina 1.859 nestalih osoba, od kojih su 1.024 osobe nasilno odvedene i nestale 1991. godine, dok 835 čine osobe o čijoj sudbini nema saznanja od 1995. godine".¹²

Ovdje su izneseni samo neki primjeri površnog i neprofesionalnog novinarstva koji dostatno govore o plasiranju vrlo ozbiljnih netočnosti za razumijevanje presuda generalima Gotovini i Markaču i time manipuliranju i obmanjuju javnost. Time smo odgovorili na još jedno pitanje – u kojoj mjeri se javna televizija držala profesionalnih standarda u izvještavanju o presudi generalima.

¹¹Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću, Javna rasprava "Procesuiranje ratnih zločina u Hrvatskoj", 29. travnja 2011., http://www.documenta.hr/documenta/index.php?option=com_content&view=article&id=390%3Aizvjeta-s-tribine-qprocesuiranje-ratnih-zloina-u-hrvatskojq-29-travnja-2011&catid=35%3Adogadjanja&Itemid=38&lang=hr (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

¹²Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Uprava za zatočene i nestale, 01. listopada 2010., <http://www.mobms.hr/ministarstvo/uprava-za-zatocene-i-nestale.aspx> (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

3. Umjesto zaključka

Tijekom svih analiziranih „Dnevnika“, (a posebno izdvajamo središnju informativnu emisiju od 15. travnja 2011. - urednica Sandra Križanec) građani nisu dobili kontekst presude. Tijekom maratonskog „Dnevnika“ tog 15. travnja u trajanju od 41,07 minuta u potpunosti posvećenog presudama generalima Gotovini, Markaču i Čermaku, javnosti nisu obznanjene činjenice koje govore o ratnim događanjima, žrtvama kao i samom tijeku suđenja u Haagu koje je trajalo od 11. ožujka 2008. i završilo u prvim danima rujna 2010. kada je tijekom 303 radna dana saslušano 145 svjedoka. Građani jednostavno nisu dobili odgovor zbog čega su generali uopće u Haagu i zašto su presude tako visoke.

Kroz priloge i komentare svih petnaest analiziranih „Dnevnika“ u periodu od 15. - 30. travnja 2011. vladala je potpuna zbrka u vezi podataka DORH-a o "prijavama, procesuiranim slučajevima i žrtvama kaznenih djela ratnih zločina i postupcima u vezi kaznenih djela za vrijeme i nakon operativne akcije 'Oluja'". Izostala je ključna informacija o tome da niti jedna osoba još nije osuđena za kazneno djelo ratnih zločina počinjenih tijekom i nakon 'Oluje'.

Obrazloženja da zajednički zločinački pothvat ne predstavlja odgovornost države, nego poseban oblik individualne kaznene odgovornosti, da je zločinačkom proglašena odluka državnog političkog i vojnog vrha da etnički očisti prostor tzv. Republike Srpske Krajine od srpskog stanovništva, ali ne i legitimna odluka hrvatskih vlasti da vojnom silom uguši pobunu srpskog stanovništva u tzv. RSK i povrati kontrolu nad svojim teritorijem, nisu pronalazila medijski prostor u analiziranim „Dnevnici“ javne televizije. Naprotiv, izvještaji potpore i suosjećanja s osuđenim generalima u potpunosti su potisnule informiranje javnosti o razmjerima zločina (ubojstava, nečovječnog postupanja, pljačkanja i uništavanja imovine) te masovnog egzodusa srpskog stanovništva. Izostalo je suosjećanje i pijetet prema žrtvama počinjenog zločina.

Nakon pregleda svih transkripata središnjih informativnih emisija i protokola analize sadržaja za razdoblje od 15. do 30. travnja 2011. postalo je razvidno kojeg sadržaja unutar tematskih cjelina o presudi generalima na javnoj televiziji nije bilo. Naime, izostale su ozbiljne analize i iznošenje činjenica za koje držimo da ih je javna televizija bila dužna podastrijeti javnosti i to o sljedećim kompleksnim dijelovima presude kao što su: Brijunski transkripti; Gotovinin doprinos udruženom zločinačkom pothvatu; Markačevo činjenje odnosno nečinjenje tijekom operacije 'Oluja'; argumenti sudskog vijeća koji su doveli do oslobođenja od krivnje Ivana Čermaka. Također je izostala analiza i odgovor na pitanje kako je sudsko vijeće došlo do zaključaka da su artiljerijski napadi na gradove za vrijeme operacije provedeni u svrhu progona civilnog stanovništva, kako je tvrdilo tužiteljstvo, a ne s ciljem postizanja vojne pobjede, što je bila teza obrane. "(Zašto je i pored naredbe vlade Milana Martića, o evakuaciji civilnog stanovništva od 04. kolovoza 1995. sudsko vijeće zaključilo da je za odlazak Srba za vrijeme i nakon 'Oluje' odgovorna Hrvatska vojska i specijalna policija)".¹³ Isto tako, hrvatska javnost ništa nije saznala o Tuđmanovim stavovima o hrvatskim građanima, pripadnicima srpske etničke manjine koji su važni za razumijevanje zajedničkog zločinačkog poduhvata. Primjerice, na mitingu u Kninu 26. kolovoza 1995. godine Franjo Tuđman je izjavio: "Nema povratka na ono što je bilo da nam u sred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće i koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome. (...) Nestalo ih je za dva-tri dana, nisu imali vremena da pokupe svoje prljave pare, devize, niti gaće".¹⁴

¹³Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima - izvještaj Deportacija, a ne evakuacija, 29.04.2011. http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/deportacija-a-ne-evakuacija.25.html?cat_id=1&news_id=12737 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

¹⁴Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima - izvještaj Tuđmanovi stavovi o Srbima, 19.04.2011., http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/tudjmanovi-stavovi-o-srbima.25.html?cat_id=1&news_id=12713 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

Isto tako, u obraćanju pripadnicima Hrvatske vojske, Tuđman 5. kolovoza 1995. godine govori o "povratku u Knin, čist kakav je bio u Zvonimirovo vrijeme".¹⁵ Iz istih razloga, jednako je važno bilo građane informirati o diskriminacijskim zakonima nakon 'Oluje', gdje se putem pravnih mjera hrvatskih vlasti nakon 'Oluje' težilo da se napuštena srpska imovina na oslobođenom području "dodjeli Hrvatima i da se tako pravim vlasnicima uskrati pravo na kuće i imanje"¹⁶ što je također utjecalo na nalaz sudskog vijeća o postojanju zajedničkog zločinačkog poduhvata.

Novinari i urednici imaju pravo, i to je dio novinarskih sloboda, da činjenicama barataju tako da ih uklope u svoja viđenja, ali pri tom se ne smije zadirati u samo činjenično stanje, u ovom slučaju onoga što se vidjelo i čulo u haaškoj sudnici. Kako u internom novinarskom etičkom kodeksu navode kolege i kolegice iz haaške novinske agencije „Sense Tribunal“, koji prate sva suđenja pred tribunalom: "Nastojimo birati iskaze i slike kojima se rekonstruiraju događaji na kojima se proces zasniva, koji su relevantni za predmet suđenja, i koji ističu ulogu optuženih. Težište je na iskazima žrtava, opisu njihova stradanja, dokumentarnim snimcima kojima se ono ilustrira i forenzičkim dokazima koji potkrepljuju njihova svjedočenja" (Sekretarijat MKSJ-a Den Haag, 2010:145)

Držimo da je javna televizija grubo prekršila pravila novinarske struke izostavljanjem glasa žrtava, kao i opisima njihova stradanja. Umjesto žrtava, male ekrane su preplavile izjave potpore i suosjećanje građana, suboraca, prijatelja s osuđenim generalima i tako u potpunosti potisnule informiranje javnosti o razmjerima zločina (ubojstava, nečovječnog postupanja, pljačkanja i uništavanja imovine te masovnog egzodusa srpskog stanovništva) i žrtvama tih zločina.

"Sudsko vijeće je čulo i razmotrilo dokaze o velikom broju konkretnih slučajeva ubojstava za koje se tereti. O tome su svjedočili članovi obitelji žrtava i međunarodni promatrači. Na primjer, jedan svjedok je posvjedočio da je 7. kolovoza 1995. čuo pucnje i vidio hrvatske vojnike ispred svoje kuće u Mokrom Polju u općini Ervenik. Čuo je kako jedan od njih kaže "Ubio sam još jednog", nakon čega se spustio po stepenicama i našao svoju staru majku i mentalno oboljelog brata ubijene iz vatrenog oružja. Vijeće je ustanovilo da su ih ubili hrvatski vojnici. Jedna svjedokinja u svojem je iskazu rekla da je 6. kolovoza 1995. vidjela kako hrvatski vojnici izvode petoricu muškaraca iz podruma jedne kuće u Očestevu ili u blizini tog mjesta, gdje su i nju držali. Jedan od tih muškaraca bio je njezin sin. Ubrzo nakon toga začuli su se pucnji i kasnije su ta petorica muškaraca pronađeni mrtvi, ubijeni iz vatrenog oružja. Vijeće je ustanovilo da su tu petoricu ubili pripadnici Hrvatske vojske".¹⁷

Iz svega do sada navedenog, zaključujemo da je javna televizija umjesto činjeničnog informiranja javnosti o presudi generalima Gotovini, Markaču i Čermaku proizvela sukcesivni niz manipulativnih, pristranih i time propagandnih sadržajnih nakaza zbog kojih odgovorni na HTV-u trebaju snositi sankcije. Okljaštrili su sadržaj od sveg suštinskog, pri tom u potpunosti zanemarujući središnje pitanje sudskog predmeta u slučaju trojice hrvatskih generala, a to je "jesu li srpski civili u Krajini bili meta zločina i treba li optužene držati kazneno odgovornim za te zločine".¹⁸

¹⁵Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima – izvještaj Tuđmanovi stavovi o Srbima, 19.04.2011., http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/tudjmanovi-stavovi-o-srbima.25.html?cat_id=1&news_id=12713 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

¹⁶Sense Tribunal, Presuda hrvatskim generalima – izvještaj Diskriminatorski zakoni nakon 'Oluje', 20.04.2011., http://www.sense-agency.com/tribunal_%28mksj%29/diskriminatorski-zakoni-nakon-quotolujequot.25.html?cat_id=1&news_id=12718 (zadnja posjeta 27. srpnja 2011.)

¹⁷Službene web-stranice MKSJ-a, Sažetak presude Gotovina i drugi (IT-06-90) "Operacija 'Oluja'", 15. travnja 2011., http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/bcs/110415bcs_summary.pdf (zadnja posjeta 27. srpnja 2011)

¹⁸Službene web-stranice MKSJ-a, Sažetak presude Gotovina i drugi (IT-06-90) "Operacija 'Oluja'", 15. travnja 2011., http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/bcs/110415bcs_summary.pdf (zadnja posjeta 27. srpnja 2011)

Literatura:

Fanuko, N. (ur.) (1992.) **Sociologija**. Zagreb: Školska knjiga.

Plačko, Lj. (1990.) **Analiza sadržaja**. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Vilović, G. **Govor mržnje**. Zagreb: Političke analize 6. lipanj 2011.

Zvonarević, M. (1981.) **Socijalna psihologija**. Zagreb: Školska knjiga.

Đokić Jović, J. i Sjekavica, M. (2011.) **Praćenje suđenja za ratne zločine, Izvještaj siječanj/svibanj 2011**. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek

Klarin, M. (2010.) **Procjena naslijeđa MKSJ-Zbornik radova sa konferencije Procjena naslijeđa MKSJ 23.-24. februar 2010**. Den Haag: Outreach program, Sekretarijat MKSJ

KONTAKT:

Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću

Selska cesta 112c, 10 000 Zagreb

tel: +385 (0)1 457 23 98

fax: +385 (0)1 457 23 99

e-mail: kontakt@documenta.hr

www.documenta.hr